

Νέες μεταφράσεις και ανέκδοτα κείμενα του Marx

Εάν είναι αλήθεια ότι κάθε γενιά και κάθε εποχή είναι αναγκασμένη να ξαναδιαβάσει τους κλασικούς με την επίγνωση του δικού της ιστορικού ορίζοντα και -αναπόφευκτα- στο πλαίσιο των δικών της ερωτημάτων, αυτό ισχύει πολύ περισσότερο για ένα στοχαστή ο οποίος έθεσε στο επίκεντρο της κριτικής του αυτόν καθ' εαυτό τον ορίζοντα της νεωτερικότητας. Στις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του 21ου αιώνα το έργο του Karl Marx παραμένει επίκαιρο, όχι μόνο για την πάντα απαραίτητη αναδρομή στην ιστορία της κεφαλαιοκρατικής κοινωνίας, αλλά και επειδή συνοδεύεται αν όχι από ελπίδα, τότε σίγουρα από αγωνία για τη δυναμική πορεία αυτής της ίδιας κοινωνίας, που κυοφορεί τόσο τη χειραφέτηση όσο και τον όλεθρο. Στο πλαίσιο αυτών των αναζητήσεων **η δημοσίευση από τις εκδόσεις ΚΨΜ μιας ανθολογίας μαρξικών κειμένων από τη 'νεανική' δεκαετία του 1840, η οποία βασίζεται σε νέες μεταφράσεις και σε ερευνητικά συμπεράσματα από τα τέλη του 20ού αιώνα, έχει την πρόθεση να συμβάλει σε μια συζήτηση που έχει ήδη αρχίσει στην Ελλάδα αναφορικά με την κατανόηση και την κριτική πρόσληψη του εν λόγω στοχαστή.**

Πρόκειται για έναν τόμο που φιλοδοξεί να εξυπηρετήσει ποικίλες αναγνωστικές και ερευνητικές κατευθύνσεις και περιλαμβάνει:

- α) Ένα χρηστικό και διεξοδικό Χρονολόγιο της ζωής του Marx από τη γέννησή του μέχρι το Δεκέμβριο του 1849.
- β) Δεκαοχτώ κείμενα από το διάστημα 1842-1849.
- γ) Επτά επιστολές του Marx, από την ίδια περίοδο.
- δ) Ένα Παράρτημα με το κείμενο του F. Engels «Περίγραμμα μιας κριτικής της οικονομικής επιστήμης» και του M. Heß «Περί του χρήματος».

Η ανθολογία περιέχει κείμενα του Karl Marx και μόνο - για το λόγο αυτόν ο Friedrich Engels εμπλέκεται εδώ ως συγγραφέας και συνεργάτης μόνο υπό την προοπτική του έργου του Marx. Αυτό δεν υποδηλώνει κάποια κρυφή πρόθεση υποβιβασμού, παραγκωνισμού ή αποδόμησής του, αλλά αντιθέτως την ανάδειξή του ως αυτόνομου και διακριτού στοχαστή, ενός από τους πιο χαρακτηριστικούς του 19ου αιώνα.

Η ανθολογία έχει συντελεστεί με συνδυαστικά κριτήρια: Έπρεπε να συμπεριληφθούν κείμενα της περιόδου που θεωρούνται πλέον 'κλασικά' και απαραίτητα για την κατανόηση του λεγόμενου πρώιμου Marx. Παράλληλα υπήρχε η φιλοδοξία της στοιχειώδους έστω κάλυψης κάποιας βιογραφικής πλαισίωσης, τόσο αναφορικά με προσωπικές σχέσεις όσο και με την τοποθέτηση του Marx στα δρώμενα της εποχής του. Ο συνδυασμός των κριτηρίων αυτών είχε ως (σχηματικό εν πρώτοις) αποτέλεσμα τη συμπερίληψη του πρώτου δημοσιογραφικού πονήματος του Marx (ουσιαστικά της δεύτερης εν γένει δημοσίευσής του),

αναφορικά με την ελευθεροτυπία και τη λογοκρισία· στο ίδιο πνεύμα, συμπεριλαμβάνονται ορισμένα θεμελιώδη άρθρα από την πρώτη δημοσιογραφική περίοδο (μέχρι το Μάρτιο του 1843), με ενδεικτικό το άρθρο για την υλοκλοπή, με το οποίο στρέφεται 'προσγειωμένα' (δηλαδή όχι θεωρησιακά) στην πραγματέυση ρητά κοινωνικών προβλημάτων.

Το δημοσιευμένο κείμενο της «Εισαγωγής» στη σχεδιασμένη κριτική της εγγελιανής φιλοσοφίας του δικαίου, μετά το γόνιμο έτος 1843, αποτελεί την πρώτη ρητή διατύπωση του Marx αναφορικά με το ρόλο του προλεταριάτου στην ιστορία της αστικής κοινωνίας, και ουσιαστικά ένα από τα βασικά προγραμματικά κείμενα της πορείας του, με ύφος που συνδυάζει την κριτική, την ειρωνεία και τη μεταφορά. Ακολουθώς περιλαμβάνονται δημοσιευμένα κείμενα της περιόδου όπως το «Εβραϊκό ζήτημα» και ο «Βασιλιάς της Πρωσίας»· και τα δύο, πέρα από το αναλυτικό βάθος τους, αποτελούν δείγματα της ρήξης του Marx με μέχρι τότε εγγύτατους συνεργάτες του.

Οι οικονομικές μελέτες στις οποίες θα στραφεί ο Marx ως αποτέλεσμα της διεξοδικής κριτικής στις προβληματικές δομές της αστικής κοινωνίας αντιπροσωπεύονται στην ανθολογία από τις σημειώσεις για τον James Mill, όπως και από τα «Παρισινά χειρόγραφα» του 1844 – μια δέσμη κειμένων που δεν έχει πάψει να απασχολεί τη γραμματολογία από τη στιγμή της δημοσίευσής τους τη δεκαετία του 1930.

Τα «Παρισινά χειρόγραφα» δημοσιεύονται για πρώτη φορά στην πραγματική μορφή τους, με τη διάρθρωση σε δύο και τρεις στήλες χειρογράφου, τις διαγραμμένες λέξεις και φράσεις και την πρωτογενή καταγραφή ιδεών και επιχειρημάτων. Με αυτό τον τρόπο η ανάγνωση γίνεται πιο απαιτητική, αλλά παράλληλα η σκέψη του Marx αναδεικνύεται με πιο γλαφυρό τρόπο.

Την ίδια λογική της πιστής αναπαραγωγής του χειρογράφου ακολουθεί και η δημοσίευση των καταγραφών για αυτό που επρόκειτο να αποτελέσει το πρώτο κεφάλαιο στον πρώτο τόμο της λεγόμενης Γερμανικής ιδεολογίας: Με τον τίτλο «Feuerbach και ιστορία» παρουσιάζονται εδώ στην αρχική (δίστηλη) μορφή τους οι δέσμες χειρογράφων που επρόκειτο να περιλάβουν την κριτική στον Feuerbach – κάτι που ουδέποτε πραγματοποιήθηκε. Σύμφωνα με αποτελέσματα της γραμματολογικής έρευνας από το τελευταίο τρίτο του 20ού αιώνα, αυτό που έγινε γνωστό ως πρώτο μέρος της Γερμανικής ιδεολογίας (το λεγόμενο κεφάλαιο «Feuerbach») αποτελεί κατασκευή του Ντάβιντ Ριαζάνοβ (και του συνεργάτη του Αντοράτσκι), ο οποίος βασίστηκε σε μια δήλωση του Engels δεκαετίες μετά τη σύνταξη των κειμένων αυτών. Στον παρόντα τόμο δημοσιεύονται τα εν λόγω κείμενα στην αρχική μορφή τους για πρώτη φορά στην Ελλάδα. Πρόκειται για 'πειραματικές' καταγραφές οι οποίες αναδεικνύουν τον ανοιχτό χαρακτήρα της έρευνας. Πολύ περισσότερο απ' ό,τι σε οποιοδήποτε άλλο κείμενο της ανθολογίας, ο αναγνώστης μπορεί εδώ να δει τη σκέψη του Marx σε μια καθαρά δυναμική διάσταση.

Η δημοσίευση αυτή ακολουθείται από μια δίγλωσση δημοσίευση των περιβόητων έντεκα θέσεων «Για τον Feuerbach» (από το 1845).

Η πολιτική κριτική της περιόδου κορυφώνεται στο διάσημο ήδη τον 19ο αιώνα «Μανιφέστο του Κομμουνιστικού Κόμματος», το οποίο παρουσιάζεται εδώ στην πρώτη έκδοσή του (συνοδευόμενο από τις συνοπτικές και άκρως αξιόλογες «Απαιτήσεις του Κομμουνιστικού Κόμματος», μαζί με τις οποίες άλλωστε διανεμήθηκε στη Γερμανία). Το προτελευταίο κείμενο της συλλογής, για την αστική τάξη και την αντεπανάσταση, είναι ακροτελεύτιο όχι μόνο λόγω της θέσης του στη συλλογή αλλά και λόγω του ότι αποτελεί έναν πολύτιμο ριζοσπαστικό 'ισολογισμό' για το επαναστατικό έτος 1848 στη Γερμανία, κλείνοντας έτσι την επισκόπηση των αντίστοιχων επαναστατικών συμβάντων και υποδεικνύοντας ταυτόχρονα τον τρόπο ανάλυσης ενός πολιτικού συστήματος εν τη γενέσει. Όσο για το συνοπτικό και καυστικό άρθρο του 1849 «Το δισεκατομμύριο», περιλαμβάνεται στην ανθολογία ως μια μικρή, σχεδόν παιγνιώδης αλλά και σαρκαστική αναφορά στις πιστωτικές σχέσεις που 'χωρίς περίσκεψιν, χωρίς λύπην, χωρίς αιδώ' δένουν μεταξύ τους τις μετεπανάστατικές κοινωνικές τάξεις – ο νοών νοείτω για την Ελλάδα των αρχών του 21ου αιώνα.

Οι επιστολές καλύπτουν ενδεικτικά τόσο βιογραφικές όσο και 'θεωρητικές' διαστάσεις της πορείας του Marx, αποτελώντας, κυρίως αυτές, ένα από δείγμα της αλληλογραφίας της περιόδου και φωτίζοντας ορισμένες σχέσεις του Marx με συγκαιρινές προσωπικότητες.

Οι μεταφράσεις όλων των κειμένων έγιναν από το πρωτότυπο – εν προκειμένω από τα γερμανικά (με εξαίρεση την επιστολή στον Ανένκοβ που είναι γραμμένη στα γαλλικά). Τα κείμενα δημοσιεύονται σε αυστηρά χρονολογική σειρά, χωρίς περικοπές και με μορφή που προσεγγίζει στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό το πρωτότυπο.

Η παραχώρηση των δικαιωμάτων για τη μετάφραση των «Παρισινών χειρογράφων» και των σημειώσεων «Feuerbach και ιστορία» έγινε από το Διεθνές Ίδρυμα Marx-Engels (Internationale Marx-Engels-Stiftung), το οποίο διευθύνει το εκδοτικό εγχείρημα Marx-Engels-Gesamtausgabe (MEGA), που έχει την έδρα του στην Ακαδημία Επιστημών του Βερολίνου-Βρανδεμβούργου (BBAW). Η MEGA είναι ένα από τα μεγαλύτερα εκδοτικά εγχειρήματα της σύγχρονης ιστορίας. Βασίζεται στη διεθνή συνεργασία ερευνητικών φορέων, αποσκοπώντας στην κριτική-ιστορική έκδοση των δημοσιευμένων έργων, της συνολικής αλληλογραφίας και όλων των χειρογράφων του Karl Marx και του Friedrich Engels.

Με τη δημοσίευση αυτή, ο Έλληνας αναγνώστης βρίσκεται σε διεθνώς ισότιμη θέση ανάγνωσης, ερμηνείας και σχολιασμού των αναφερθέντων μαρξικών κειμένων. Προχωρώντας στον 21ο αιώνα είμαστε ελεύθεροι αλλά και υποχρεωμένοι να ξαναδιαβάσουμε τα κείμενα αυτά λαμβάνοντας υπόψη τη διττή ιστορικότητα – τόσο των πλουσιότερων γλωσσικών δυνατοτήτων της μεταφραστικής απόδοσης (η οποία οφείλει πολλά στις προηγούμενες δεκαετίες) όσο και των θεμελιωδών κοινωνικών αναδιατάξεων σε διεθνές και σε εθνικό επίπεδο.

Ο τόμος με την ανθολογία των κειμένων θα κυκλοφορήσει από τις εκδόσεις ΚΨΜ τον Μάρτιο 2014.

Θανάσης Γκιούρας, μεταφραστής της έκδοσης